

Історія науки і техніки

УДК 378.113 Ісаков Л.Г. “1935-1952”

М. В. Дєдков

ЛЕОНІД ГЕОРГІЙОВИЧ ІСАКОВ – ДИРЕКТОР ДВОХ ВИШІВ

Досліджено родовід Л.Г. Ісакова, його життєвий, військовий та трудовий шлях, керівництво упродовж сімнадцяти років, з 1935 по 1952 рр., Запорізьким та Алтайським машинобудівними інститутами. Проаналізовано розбудову ЗМІ у 1935-1941 рр., збільшення контингенту студентів, підвищення кваліфікації викладацького колективу, розгортання науково-дослідних робіт. Вивчено роль Ісакова у забезпеченні евакуації до Барнаула, де негайно було розгорнуто підготовку інженерів, закладено підвалини функціонування системи вищої технічної освіти в Алтайському краї.

Ключові слова: Л.Г. Ісаков, Запорізький машинобудівний інститут, евакуація, Алтайський машинобудівний інститут.

Вивчення досвіду проблем керівництва закладами вищої освіти є доволі актуальною проблемою сьогодення. Адже сьогодні вища освіта України вкотре стоїть перед викликом – на черзі нова спроба із серії безкінечних модернізацій, модифікацій і експериментів над галуззю суспільства, яка, за великим рахунком, має бути одним із стовпів стабільності, яка є гарантом оптимального та збалансованого розвитку суспільства. Вивчення досвіду, причому успішного, керівників цієї галузі в періоди бурхливих і кардинальних змін, більше того, у військовий період, становить значний інтерес і має практичне значення.

Леонід Георгійович Ісаков очолював Запорізький машинобудівний інститут у березні 1935 року (до 1939 р. Запорізький інститут сільськогосподарського машинобудування), досить складний період в історії СРСР, очолював його у довоєнний час, організував його евакуацію на початку німецько-радянської війни на схід країни, зумів відновити роботу вишу на новому місці, забезпечивши підготовку інженерів, гостро необхідних для народного господарства у військовий час, залишився керувати колективом Алтайського машинобудівного інституту, що був створений у грудні 1943 року із частини запорізьких викладачів, яка залишалася у Барнаулі і не реєвакуювалася до Запоріжжя, та викладачів інших вишів країни, що влилися до викладацького корпусу ЗМІ під час його функціонування у Барнаулі. Директором АМІ, з 1947 р. – Алтайського інституту сільськогосподарського машинобудування, він працював до 20 травня 1952 року.

Згадування про Ісакова Л.Г. як директора спочатку Запорізького машинобудівного інституту, а потім Алтайського, дуже стисла інформація про окремі аспекти його діяльності знайшла відображення у виданнях різних років нарисів історії Запорізького національного технічного університету [1, 2, 3] і Алтайського політехнічного інституту ім. І.І.Ползунова [4, 5, 6].

До 70-річчя Алтайського державного технічного університету вийшло ювілейне видання, в основу якого покладено вже згадану вище [5] книгу “Алтайский государственный технический университет имени И.И.Ползунова” (Сост. В.И.Бураков, В.В.Дмитриев. Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2002. – 294 с.) [7].

У наступні два роки вийшли друком дві книги професора Алтайського університету, колишнього секретаря парткому В.Д.Гончарова, в яких висвітлюється історія АлтДТУ у контексті 70-річчя університету та 75-річчя Алтайського краю [8,9], в яких автор більш детально висвітлив період керівництва алтайським вишем Ісаковим Л.Г., зокрема підрахував кількість випускників у 1942-1952 роках [9, с.163].

У 2013 р. вийшла стаття М.В.Дєдкова, у якій автор детально проаналізував, завдяки чому ЗМІ вдалося евакуюватися (єдиному з вишів усієї Запорізької області), а за місцем евакуації одразу відновити свою роботу і продовжити готувати інженерів, яких гостро потребувало народне господарство країни навіть у військовий час [10].

У той же час і досі немає жодної публікації, в якій би містився матеріал про Ісакова як людину, його родовід, попередній життєвий шлях, до того, як він став директором ЗМІ. Недостатньо висвітлена також діяльність Ісакова Л.Г. з керівництва ЗМІ у передвоєнний період.

Метою даної статті є комплексний розгляд діяльності Л.Г.Ісакова на чолі обох вишів як Запорізького, так і Алтайського, висвітлення його родоводу, основних рис характеру та особистих якостей.

Л.Г.Ісаков народився 31 травня (13 червня за новим стилем) 1898 року у Петербурзі. Батько – селянин, який, як зазначено Леонідом Георгійовичем у автобіографії, у молодості перебрався до міста на заробітки: працював вантажником на залізницях, пристанях, Путиловському заводі. Перед революцією працював в одній з бібліотек робітником (за іншою автобіографією – чорноробом у “Клубі сільських господарів”), після

Жовтневої революції – чорноробом на галетній фабриці і сторожем. Сім'я, в якій він ріс, складалася з восьми осіб: окрім батька ще мати-домогосподарка, 3 сини і 3 дочки. Початкову школу Л.Г.Ісаков закінчив у 1910 році. У цьому ж році вступив до міського чотирикласного училища, а в 1914 році – до Петербурзького нижчого хіміко-технологічного училища, після закінчення якого у 1917 році отримав кваліфікацію хіміка-техніка.

Йшла Перша світова війна. Тому випускник училища Ісаков Л.Г. був призваний рядовим до царської армії, служба в якій тривала упродовж 1917-1918 рр. Бурхливі події, які розгорталися в країні, а тим більше у її столиці, наклали відбиток на подальший життєвий і трудовий шлях Л.Г.Ісакова. Хоча активної участі у Лютневій і Жовтневій революціях він не брав, проте у 1917 році вступив до Соціалістичного союзу робітничої молоді, який у подальшому був реорганізований у ВЛКСМ, а в лютому 1918 року – до РКП(б). У цьому ж місяці добровольцем став до лав Робітничо-Селянської Червоної Армії (далі – РСЧА) [11, арк.232, 234].

Після служби інструктором у важкому артилерійському дивізіоні був відряджений на 1-і радянські кавалерійські курси, які закінчив у листопаді 1918 р. і направлений на Південний фронт. Спочатку служив у 12-му кавалерійському полку, а потім у складі 1-ї Кінної Армії, до складу якої влився цей полк під номером 34. Брав участь у боях проти Краснова і Денікіна до ліквідації цього фронту на посаді командира ескадрону. Після Денікінського фронту у складі 1-ї Кінної армії брав участь у боях на Польському, а потім на Врангелівському фронтах, боротьбі з рядом селянських армій “зелених” повстанців і “чорних” анархістів в Україні.

У 1921р. був відряджений до Вищої кавалерійської школи у Петрограді, закінчив її у жовтні 1923 р. і був направлений начальником оперативної частини штабу 6-ї Чонгарської кавалерійської дивізії, яка дислокувалася у м. Гомель Білоруської РСР. З червня 1925 по квітень 1929 року – начальник штабу, згодом командир 34-го Ростовського кавалерійського полку, що дислокувався у м. Рогачів Білоруської РСР. У РСЧА прослужив до 1929 року. Був демобілізований у зв'язку з погіршенням стану здоров'я, викликаного наслідками контузії, за інвалідністю, з пенсією [11, арк.232зв.].

За бойові заслуги нагороджений револьвером системи “Маузер” від Реввійськради СРСР (1928 р.) і орденом бойового Червоного Прапора (1930 р.). По службі в РСЧА Ісакова Л.Г. добре знали О.І.Городовиков (у подальшому генерал-інспектор і командувач кавалерією РСЧА, генерал-полковник), М.І.Самохін (у подальшому командувач ВПС Балтійського флоту, генерал-полковник авіації) [12, арк.5зв.].

Після демобілізації нетривалий час, з травня 1929 р. по серпень 1930р., працював у Ленінграді на заводі “Червоний хімік” начальником спецвідділу. У 1930 р. був відряджений на навчання до Ленінградської Промислової Академії ім. Й.В.Сталіна. Треба відзначити, що багато представників радянської номенклатури сталінського періоду закінчили Промакадемію у 1930-і роки. Офіційно Промакадемія вважалась вищим навчальним закладом, проте фактично давала освіту в обсязі середньої школи, а також технічні знання, потрібні для роботи у промисловості. 30 червня 1933 року Ісаков Л.Г. отримав свідоцтво за №123 про те, що він закінчив повний трирічний курс хімічного факультету і спеціалізувався по технології глинозему [11, арк.232зв.].

З урахуванням отриманої ним спеціалізації у жовтні 1933 року інженера-хіміка Ісакова Л.Г. було призначено директором Глиноземного заводу Дніпровського алюмінієвого комбінату(ДАК), який складався з трьох заводів – глиноземного, електролізного та електродного і виріс в Запоріжжі в роки першої радянської п'ятирічки завдяки електроенергії Дніпрогесу. Деякий час працював начальником техніко-виробничого відділу ДАКу [11, арк.246].

У березні 1935 року за наказом №248 від 26 лютого 1935 року по Народному комісаріату важкої промисловості (далі – НКВП) призначений директором Запорізького інституту сільськогосподарського машинобудування [11, арк.267].

Л.Г.Ісаков очолив інститут у час, коли він перебував не у найкращому становищі. Згідно з постановою ЦВК СРСР від 19.09.1932 р. відбувався перегляд мережі навчальних закладів країни з метою їх укрупнення, причому двічі – в 1933 і 1934 рр. В першу чергу це стосувалося молодих інститутів. План прийому до інституту було різко скорочено: якщо у 1934 р. було прийнято 150 студентів, то у 1935 р. – 100, а у 1936 р. – лише 50. Головне управління навчальними закладами Наркомату важкої промисловості (ГУНЗ НКВП) припинило виділення коштів на будівництво, зменшило фінансування на придбання підручників, навчальних посібників, обладнання. Над інститутом нависла загроза його ліквідації, яка зберігалася до 1937 р. Більш детальний аналіз становища ЗМІ у цей період дивись у статті М.В.Дєдкова “Евакуація Запорізького машинобудівного інституту до Барнаулу: започаткування вищої технічної освіти в Алтайському краї” [10].

З 1937 р. розпочалося збільшення контингенту прийому студентів із 50 у попередньому році до 75 осіб. Наступні два роки прийом склав по 175 студентів, 1940 р. його було доведено до 225 осіб. Після першого семестру 1940/1941 навчального року в інституті навчалось: на денній формі навчання 410 студентів, на вечірній – 77 [12, арк.7].

Обсяг коштів на придбання обладнання для лабораторій виріс із 15 тисяч (1934 р.) до 25 тисяч карбованців(1937 р.), сягнувши в 1940 р. 47 тисяч. Особливо інтенсивно зростало фінансування науково-дослідних робіт: з 10,5 тисяч карбованців у 1936 р. до 34 тисяч карбованців у 1937 р., 82,5 тисяч карбованців у 1940 р. [13, с.10].

За роботу ЗІСГМ Ісаков Л.Г. звітував у листопаді 1938 р. у Москві на нараді у ГУНЗ Народного комісаріату машинобудування перед комісією на чолі з заступником начальника ГУНЗ професором Четвериковим С.С. У своїй доповіді він відзначив, що після переходу інституту до системи Наркомату

машинобудування СРСР поліпшилось оперативне управління навчальним закладом. Також він звернув увагу на ряд проблем, що існують у діяльності вузу: 1) недостатнє управління навчальним процесом з боку як науково-навчальної частини на чолі з заступником директора Томіним Ю.А., так і з боку деканів факультетів; 2) кафедри зовсім не займаються питаннями навчально-виробничої практики, якою займається тільки один співробітник - відповідальний виконавець з виробничої практики; 3) науково-дослідними роботами кафедри також не займаються; 4) кафедри слабо укомплектовані кадрами, найгострішою є ця проблема для кафедр сільгоспмашин, верстатів і ливарної справи; 5) інститут розпочав будівництво павільйону для зберігання лабораторного обладнання, проте будівельні роботи просуваються погано через відсутність будівельних матеріалів і робочої сили.

Також Л.Г.Ісаков звернув увагу на те, що ГУНЗ до кошторису капітального будівництва не включив запорізький інститут, у той час, як виникла потреба у гуртожитках для доведення набору студентів до 250 осіб [14, арк.109].

У рішенні комісії, яка заслухала звіт директора була відзначена необхідність поставити перед Всесоюзним комітетом у справах вищої школи при РНК СРСР питання щодо перегляду штатного розпису інституту з урахуванням меншої кількості дисциплін по кожній кафедрі та для забезпечення розвитку інституту. Також було рекомендовано: 1) по кафедрі машинобудування вважати необхідним залучити професора Крамаренка Л.П., по-перше, для перевірки роботи кафедри, по-друге, для участі у роботі кафедри. Необхідно посилити кафедру ще одним співробітником; 2) по кафедрі холодної обробки: дирекції необхідно забезпечити кваліфікацію викладачів шляхом забезпечення умов для виконання науково-дослідних робіт на кандидата наук. Вважати необхідним виділення з цієї кафедри самостійної кафедри верстатів, на яку запросити відповідного завідувача кафедри: 3) по кафедрі ливарної справи: зміцнити кафедру додатково двома співробітниками.

Окремим пунктом у рішенні відзначено незадовільне виконання науково-дослідних робіт. Директору Ісакову Л.Г. доручено вжити термінових заходів щодо розгортання цих робіт.

Передбачалася необхідність закінчення будівництва павільйону для зберігання лабораторного обладнання, а відділу капітального будівництва доручено вжити заходів з побудови гуртожитку.

Окремим пунктом виділено необхідність розвитку лабораторної бази інституту, зокрема лабораторій сільгоспмашинобудування, ливарної, різання металів.

Також директору було вказано на недостатню роботу за чотири роки перебування на посаді щодо зміцнення професорсько-викладацького складу [14, арк.109зв.,110].

Подальша діяльність інституту і особисто його директора була спрямована на виконання завдань, окреслених у рішенні комісії ГУНЗ НКМ. Зокрема, у 1939 р. були остаточно ліквідовані майстерні столярна, ковальська, слюсарна, механічна, які були створені ще в Олександрівському механіко-технічному училищі, зберігались до 1930 р., коли були за постановою НКВП ліквідовані, у 1933 р. знову відновлені, але для інституту площа їх була усе ж недостатня, обладнання застаріло. Проте краща і найбільш сучасна частина їх обладнання була використана для поповнення лабораторій інституту, зокрема лабораторії різання [13, с.8].

З 1938 року відновлюється, після майже 5-річної перерви, і капітальне будівництво завдяки виділенню інституту Народним комісаріатом машинобудування 230 тисяч карбованців, 1939 р вже 413 тисяч карбованців, 1940 р. – 1 мільйону 371 тисячі карбованців [13, с.10]. Завдяки цим асигнуванням було обладнано три лабораторії: різання металів та вимірювальних приладів і інструментів, ливарного виробництва, сільськогосподарських машин. Для останньої було споруджено нову будівлю площею 1278 кв.м загальним об'ємом 6691 куб.м. Загалом в інституті станом на липень 1940 р. стало 11 лабораторій, 9 навчальних кабінетів, виробничі навчальні майстерні. Окрім вищезгаданих трьох, існували також такі лабораторії: фізична, хімічна, опору матеріалів, прикладної механіки, деталей машин, електротехнічна, металграфічна, рентген лабораторія для структурного аналізу і просвічування металів. Функціонували кабінети: металорізальних верстатів і інструментів, сільгоспмашин, модельний, радіокабінет, математики і теоретичної механіки, графкабінет, марксизму-ленінізму, іноземних мов, військової справи.

В останні довоєнні роки значно збільшились надходження державних коштів на проведення науково-дослідних робіт. Якщо до 1935 року держбюджетне фінансування НДР взагалі було відсутнє, та упродовж перших двох років від початку фінансування, тобто у 1935 і 1936 роках воно складало 10,5 тисяч карбованців на рік, то у 1937 р. збільшилось більш ніж втричі – до 34 тис. крб., у 1938 р. – 55,9 тис. крб., у 1939 р. – 82,3 тис. крб., у 1940 р. – 82,5 тис. крб. Це призвело до розгортання і зростання обсягів НДР, багато з яких виконувалися на замовлення підприємств. До НДР були залучені не тільки усі завідувачі кафедр і доценти, але й значна частина асистентів, а також частина лаборантів, студенти-відмінники. Кафедри інституту своїми НДР були пов'язані з відповідними інститутами Москви, Ленінграду, Києва, Харкова, науково-дослідними інститутами Академії наук, крупними заводами як Запоріжжя, так і інших міст СРСР [13, с.10].

На початок 1940 р. було завершено цілий ряд наукових і науково-дослідних робіт. Під керівництвом завідувача кафедри сільськогосподарських машин доцента Каллюса В.Я. було виконано теми НДР: "Розрахунок комбайнів", "Проектування і розрахунок електротракторів", "Електролебідки і машини канатної тяги". Завідувач кафедри верстатів і інструментів доцент В.П.Ільшенко досліджував роботу шліцевої черв'ячної фрези. Завідувач кафедри опору матеріалів і деталей машин кандидат технічних наук, в.о. професора О.І.Гурвич виконав роботи "Повздовжний згин за межею пружності", "Основи визначення деформацій балок і рам", "Статично невизначені системи". Виділяються також роботи кандидата технічних наук, доцента М.О. Говорова "Теорія, конструкція і розрахунок текстолітових підшипників", "Розрахунок коліс

сільськогосподарських машин”, старшого викладача ливарної кафедри Ю.А.Томіна “Періодичність впливу хімічних елементів на графітизацію, “Отримання малосернистого чавуну із вагранки”, “Методи і номограми для розрахунку ваграночної шихти”, “Шлаки і флюсуючі матеріали у вагранці”, завідувача кафедри енергетики доцента Д.Й.Едронкіна “Газове господарство металургійних заводів”, “Газоочищення у доменному виробництві”, “Газові двигуни внутрішнього згорання великої потужності”, “Теорія турбоповітрянодувних машин”, “Повітрянодувні машини металургійних заводів”, “Розрахунок повітрянодувних мереж” [13, с.14-15].

У 1940 р. професорсько-викладацьким складом інституту було розпочато виконання нових НДР: “Отримання аустенітової структури в марганцевистій сталі Гадфільда в литому сирому стані” (доцент М.М.Добротворський), “Вивчення впливу магнію, калію і натрію на властивості чавуну”(ст. викладач Ю.А.Томін), “Легування поверхні чавунних відливок, виготовлених відцентровим способом” (ст. викладач Б.С.П’ятигорський), “Відцентрова заливка малих підшипників” (доцент О.О.Вагнер), “Дослідження робочого процесу сортувальних столів” (кандидат технічних наук В.О.Скользяєв), “Дослідження роботи сошників комбінованих сіялок. Конструювання сіялок міжрядкового внесення добрив” (кандидат сільськогосподарських наук В.М. Кашутін), “Застосування методів операційного числення до задач динаміки” (кандидат технічних наук В.П. Соляник) [13, с.15-17].

У 1941 р. вперше вийшов збірник наукових праць вчених інституту “Труди Запорізького машиностроительного інституту”, до якого увійшли 9 статей: “Текстолит і лігностон як антифрикційні матеріали” (Говоров М.О.), “Урівноваження сил інерції комбайнів, робота перших очисток комбайнів” (Каллюс В.Я.), “До питання про теорію повітряної форсунки високого тиску” (Плескач М.В.), “Сплав типу “Алькусин” як заміновач олов’яних баббитів” (Вагнер О.О.), “Шихтовка чавуну у рідкому виді розплавленими феросплавами” (Борзенко В.К.), “Нове з’єднання деталей машин у машинобудуванні”(Орловський М.А.), “Дані якості роботи комбінованих зернотукових сіялок з міжрядним і підрядним внесенням туків” (Кашутін В.М.), “Вплив алюмінію на чутливість до перегріву сталі Гадфільда” (Ельгот С.А.), “Показники ефективності роботи первинних сепараторів комбайнів і молотилок” (Скользяєв В.О.) [15, арк. 111].

Було підготовлено до друку також 2-й випуск збірника наукових праць, до якого увійшли 20 робіт.) [12, арк.8].

У науково-технічній конференції, що проходила 10 травня 1941 р. у Московському автомеханічному інституті, брали участь кандидат технічних наук, декан факультету сільськогосподарського машинобудування Говоров М.О. з доповіддю Пластичні підшипникові матеріали” і завідувач кафедри “Верстати і інструменти” доцент Ільяшенко Всеволод Петрович з доповіддю “Аналіз оптимального суміщення верстатів для багатостатного обслуговування” [15, арк. 6-8, 82, 126].

Виконанням кандидатських і докторських дисертацій, підготовкою до складання кандидатських іспитів був охоплений увесь професорсько-викладацький склад інституту, який станом на кінець 1940/1941 навчального року нараховував 45 осіб, з яких шестеро мали науковий ступінь кандидата наук: Гурвич Олександр Іоселевич, Говоров Микола Олександрович, Соляник Віталій Пилипович, Скользяєв Василь Олександрович – кандидати технічних наук, Гінзбург Григорій Мойсейович – кандидат фізико-математичних наук, Кашутін Володимир Миколайович – кандидат сільськогосподарських наук. Вчене звання професора мав завідувач кафедри ливарного виробництва, декан вечірнього відділення Добротворський Михайло Михайлович [13, с. 6-8, 82, 167].

Державні екзаменаційні комісії за усіма спеціальностями інституту (“Верстати і інструменти”, “Машини ливарного виробництва”, “Сільськогосподарські машини”) в 1941 р. очолював доктор технічних наук Крамаренко Л.П., залучення якого до участі в роботі ЗМІ було рекомендовано комісією ГУНЗ НКМ під час звіту Ісакова Л.Г. у листопаді 1938 р. . [16, арк. 109зв.].

За відмінну постановку роботи в інституті Ісаков Л.Г в 1940 році нагороджений знаком “Відмінник НКСМ” [11, арк. 233зв.].

Напад фашистської Німеччини на СРСР змусив внести корективи до графіку навчального процесу. ГУНЗ НКСМ розробило навчальні плани воєнного часу з терміном навчання 3 роки 4 місяці. Причому студенти, переведені на 2-й курс, повинні були розпочати заняття 1 серпня. Упродовж серпня вони мали пройти ті дисципліни, які необхідні для переходу на 2-й курс за навчальними планами воєнного часу. Студенти, переведені на 3-й курс, також мали розпочати заняття з 1 серпня. При цьому вже у січні або лютому 1943 року їх треба було випустити із інституту молодими спеціалістами за навчальним планом воєнного часу. Студенти, переведені на 4-й курс, мали розпочати заняття з 1 серпня, а в липні або серпні 1942 року захистити дипломи. Студенти, переведені на 5-й курс, мали бути випущені з інституту з захистом диплому у грудні 1941 року або лютому 1942 року [15, арк.34].

Відповідно до скоригованих навчальних планів студенти, переведені на 5-й курс, приступили до занять вже з 3 липня 1941 р., з ними також проводилася робота по оволодінню військовими знаннями і з підготовки медсестер. Решта студентів, чисельністю 150 осіб, що були переведені на 2-й, 3-й і 4-й курс, згідно з рішенням Запорізького обкому КП(б)У виїхали у радгоспи на збирання врожаю. Виняток склали тільки дві групи сільгоспмашинобудування 4-го курсу, які виїхали на практику до МТС. Крім того, зі студентів було організовано тракторні бригади, причому інститут виділив їм два трактори: “ЧТЗ” та “Універсал” з причепними знаряддями. Ці бригади виїхали до радгоспу ім. Сталіна 3 липня.

Усі викладачі і співробітники інституту були охоплені підготовкою з протиповітряної і протихімічної оборони. Частина викладачів і співробітників була зарахована у місцеві винищувальні батальйони для боротьби з ворожими десантами. Частина співробітників, студентів і викладачів була залучена до риття

та обладнання щілин і траншей при навчальному корпусі, при гуртожитках та при домі лектури [15, арк.40].

Процес евакуації ЗМІ на схід країни досліджено у статті М.В.Дедкова “Евакуація Запорізького машинобудівного інституту до Барнаулу: започаткування вищої технічної освіти в Алтайському краї” [10].

У час тяжких випробувань Леонід Георгійович виявив неабиякі організаторські здібності і високі морально-вольові якості. В умовах порушення зв'язків з керівними освітянськими органами він не побоявся самостійно приймати рішення, спрямовані на збереження професорсько-викладацького складу Запорізького машинобудівного інституту, евакуацію ВНЗ до східної частини СРСР, негайного розгортання діяльності очолюваного ним освітнього закладу на новому місці з метою продовження підготовки гостро необхідних економіці країни у важкий період технічних кадрів. Акцентуємо увагу також і на тому, що Запорізький машинобудівний інститут – єдиний серед вищих навчальних закладів не тільки Запоріжжя, але й усієї Запорізької області, який був евакуйований і не залишався на окупованій нацистами території [10].

В надзвичайно тяжких умовах на новому місці колектив Запорізького машинобудівного інституту на чолі зі Л.Г.Ісаковим одразу ж розгорнув навчальний процес, спрямований на підготовку спеціалістів.

Оскільки 14 жовтня 1943 року радянські війська в результаті нічного штурму силами усього Південно-Західного фронту звільнили лівобережну частину м. Запоріжжя, в якій знаходилися будівлі ЗМІ, то шлях до повернення інституту в Запоріжжя був відкритий. Напередодні реєвакуації з Барнаулу, було прийнято рішення розділити колектив інституту на дві частини, щоб Барнаул не втратив вищий навчальний технічний заклад, випускники якого були вкрай потрібні Алтайському краю, і ту, що мала залишитися у Барнаулі, перейменували на Алтайський машинобудівний інститут [17]. Сталося це у грудні 1943 року [5, с.121]. Ту частину професорсько-викладацького складу, що залишалася у Барнаулі, продовжив очолювати Л.Г.Ісаков, який, таким чином, став директором Алтайського машинобудівного інституту. У період з 1944 по 1947 рр. він був ще й завідувачем кафедри хімії, весь час викладав курс хімії. Наказом №142 по головному управлінню машинобудівних вишів Міністерства вищої освіти СРСР від 2 червня 1949 р. був затверджений на посаді доцента кафедри хімії [11, арк.240, 258].

У 1948 р. згідно із завданням Алтайського крайкому ВКП(б) Л.Г.Ісаков виконав науково-дослідницьку роботу “Хімічні багатства Кулунди і можливість їх промислового використання”. Він підготував також працю “І.І.Ползунов – перший російський теплотехнік” на основі матеріалів архіву міста Барнаул. У 1949 р. досліджував проблему “Ізотермічне випаровування рапи Кучукського озера” [11, арк.249].

У жовтні 1947 року вчена рада АМІ рекомендувала Л.Г.Ісакова до присвоєння вченого звання доцента по кафедрі “Загальна хімія”. Проте Вища атестаційна комісія Міністерства вищої освіти СРСР прийняла рішення про те, що питання присвоєння вченого звання доцента може бути розглянутим тільки після захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук [11, арк. 240, 254].

Долаючи труднощі, створюючи наново матеріально-технічну базу для функціонування вишу, працюючи над підвищенням рівня кваліфікації викладацького корпусу. А вже у вересні 1947 року, коли інститут було перейменовано на Алтайський інститут сільськогосподарського машинобудування, у ньому було 47 штатних викладачів і 9 сумісників, з яких тільки один професор і чотири доценти [9, с.162].

Л.Г.Ісаков на посаді директора АМІ пропрацював до 1952 року, віддаючи свої сили, знання і величезний досвід становленню і розвитку першого технічного вишу на Алтаї. Як зазначає В.Д. Гончаров, за десять років директорства Л.Г.Ісакова, з 1942 по 1952 рр., було підготовлено і випущено 536 кваліфікованих спеціалістів, у чому була велика особиста заслуга першого директора Алтайського машинобудівного інституту Л.Г.Ісакова [9, с.163].

Недовгий, але яскравий життєвий шлях Леоніда Георгійовича завершився у 1954 році. За самовіддану працю на алтайській землі він був нагороджений орденом “Знак Пошани” (1944 р.), медалями “За трудову доблесть” (1944 р.) і “За доблесну працю у Вітчизняній війні 1941-1945 рр.” (1946 р.) [11, арк.233зв., 245зв.].

Отже, треба віддати належне цій людині, якій довелося керувати вищими навчальними закладами у складні історичні періоди упродовж сімнадцяти років, у тому числі під час евакуації у тяжку воєнну годину. Вміння зберегти запорізький виш, коли його намагалися ліквідувати, сміливість і рішучість у прийнятті рішення про евакуацію ЗМІ (єдиного евакуйованого з усіх інститутів Запорізької області), високого рівня організаторські здібності в умовах евакуації, визначення нового місця для функціонування інституту, здатність негайно розгорнути підготовку інженерів у Барнаулі; керівництво розбудовою матеріально-технічної бази на новому місці в умовах воєнного часу, створенням побутових умов для викладацького персоналу і студентів; подальша робота у повоєнний період, яка сприяла формуванню нового колективу, закладенню підвалин функціонування системи вищої технічної освіти в Алтайському краї навіки закарбовані у трудовій біографії директора двох вишів Л.Г.Ісакова.

Джерела та література

1. Запорізький національний технічний університет. Історичний нарис (1900-2000) / [Бічевий О.Ф., Гордєєв Б.В., Дедков М.В. та ін.]. – Запоріжжя: Дике Поле, 2000. – С.73.
2. Запорізький національний технічний університет. Історичний нарис (1900-2005) / [Бічевий О.Ф., Гордєєв Б.В., Дедков М.В. та ін.]. – Запоріжжя: Дике Поле, 2006. – С.65.
3. Запорізький національний технічний університет. Історичний нарис (1900-2010) / [Бічевий О.Ф., Гордєєв Б.В., Дедков М.В. та ін.]. – Запоріжжя: Дике Поле, 2011. – С.76.
4. Бураков В.И. Алтайские политехники: очерки истории Алтайского политехнического института имени И.И.Ползунова / В.И.Бураков. – Барнаул: Алт. кн. изд-во, 1986. – С.7.
5. Алтайский государственный технический университет имени И.И.Ползунова / Сост. В.И.Бураков, В.В.Дмитриев. - Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2002. – С.10-11.

6. Радченко В.Г. Политехнический имени И.И.Ползунова – кузница инженерных кадров / В.Г.Радченко // Ползуновский альманах. – 2006. -№4. - С.10.
7. Дмитриев В.В. Алтайский государственный технический университет имени И.И.Ползунова: становление и развитие / Дмитриев В.В., Ростов Н.Д., Андрейчук С.В.; гл.ред. Коршунов Л.А., отв.ред. Хомутов О.И. - Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2011. – 108 с.
8. Гончаров В.Д. АлтГТУ: путь от кузницы инженерных кадров до храма науки на Алтае / В.Д.Гончаров; Алт. гос. техн. ун-т им. И.И.Ползунова. – Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2012. – 277с.
9. Гончаров В.Д. Страницы истории Алтайского края и его политехнического ВУЗа: монографія / В.Д.Гончаров. – Барнаул: ИП Коломогоров И.А., 2013. – 556с.
10. Дедков М. В. Евакуація Запорізького машинобудівного інституту до Барнаулу: започаткування вищої технічної освіти в Алтайському краї / М.В.Дедков // Музейний вісник. – Випуск 13/2. – Запоріжжя, 2013. – С.107-116.
11. Архів Федерального державного бюджетного освітнього закладу вищої професійної освіти “Алтайський державний технічний університет ім.І.І.Ползунова”. – Ф.Р-255. – Оп.2л. – Спр.544.
12. Державний архів Запорізької області (ДАЗО). – Ф.П-102. – Оп.6. – Спр.22.
13. Сборник к 10-летию института и 40-летию со дня основания базы института. – Большое Запорожье: Типография газеты “Дніпровський металург”, 1940. – 30с.
14. ДАЗО. – Ф.Р-928. – Оп.3. – Спр. 173.
15. ДАЗО. – Ф.Р-928. – Оп.3. – Спр. 250.
16. ДАЗО. – Ф.Р-928. – Оп.3. – Спр. 173.
17. История АлтГТУ [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.altstu.ru/main/article/history/>

Дедков Н. В. Леонид Георгиевич Исаков – директор двух вузов.

Исследована родословная Л.Г.Исакова, его жизненный, военный и трудовой путь, руководство в течение семнадцати лет, с 1935 по 1952 гг. Запорожским и Алтайским машиностроительными институтами. Проанализировано развитие ЗМИ в 1935-1941 гг., увеличение контингента студентов, повышение квалификации преподавательского коллектива, развертывание научно-исследовательских работ. Изучена роль Исакова в обеспечении эвакуации в Барнаул, где немедленно была развернута подготовка инженеров, заложены основы функционирования системы высшего технического образования в Алтайском крае.

Ключевые слова: Л.Г. Исаков, Запорожский машиностроительный институт, эвакуация, Алтайский машиностроительный институт.

Dedkov M. V. Leonid G. Isakov – Director of two universities.

The paper covers L.G. Isakov's genealogy, background, military career, leadership of Zaporizhzhia and Altai Machine – Building Institutes during 17 years- from 1935 till 1952. The author analyses the development of Zaporizhzhia Machine-Building Institute in 1935-1941 increasing of students number, raising the level of professors' staff skills, researching implementation development . The author makes emphasis on Isakov's role in Institute's evacuation to Barnaul. The paper draws attention to the training of engineers and establishing the higher technical education in Altai region.

Keywords: Leonid G. Isakov, Zaporozhye Machine-Building Institute, evacuation, Altai Machine-Building Institute.

УДК 656.6(091)1881-1956

В. М. Василенко

КОСТЕНКО В.П. – ВИДАТНИЙ ВІТЧИЗНЯНИЙ КОРАБЕЛЬНИЙ ІНЖЕНЕР, СУДНОБУДІВНИК

У статті розглядається вагомий науковий внесок талановитого інженера-суднобудівника В.П. Костенка у розробку теорії корабля та зокрема в теорію непотоплюваності корабля з практичним використанням її на практиці в бойових умовах Цусімського бою, сучасних наукових методів проектування суден та суднобудування в Російській імперії та в Радянському Союзі. Надається докладний аналіз наукового доробку видатного інженера-суднобудівника та інженера, розробника проектів суднобудівних заводів, талановитого публіциста та автора унікальних спогадів про перехід другої Тихоокеанської ескадри на Далекий Схід та Цусімський бій. Також розглядається його революційна діяльність та робота в м. Миколаєві спочатку як начальника технічної контори по суднобудуванню та головного корабельного інженера заводу “Наваль”, а потім як Міського Голови Миколаєва.

Ключові слова: корабельний інженер В.П. Костенко, теорія корабля, непотоплюваність, проектування суден, суднобудування, проектування суднобудівних заводів, Цусіма, Міський голова.

Історія вітчизняного суднобудування знає багато імен видатних вчених-суднобудівників, які здобули визнання не тільки на теренах нашої Батьківщини, але і за її межами. Проте в нашій історіографії немає ще такої роботи, котра б ґрунтовно та об'ємно висвітлила постать інженера-суднобудівника В.П. Костенка, який займався питаннями суднобудування, теорії корабля і її складовою частиною – теорією непотоплюваності, який першим у світовій практиці застосував розроблену С.О. Макаровим та О.М. Криловим теорію